

Ilmiy rahbar X.U.Samatov

TATU Samarqand fililali

Kompyuter injiniring fakulteti

Dasturiy injiniring yo'nalishi 3-kurs talabasi

Rizabayeva Rayxan Nurgaliy qizi

Elektorn pochta: raykhanrizabayeva@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada sotsiologik nuqtayi nazardan jamiyatning turli jabhalaridagi internet tarmoqlari va xavf-hatarlari qonuniy jihatlari haqida statistik ma'lumotlar o'rganilgan.*

Kalit so'zlar: *Internet, google,dunyo, odamlar,kompyuter, telefon, tarmoqlar,foydalanuvchilar,veb-sahifalar,imkoniyatlar, elektron pochta,virtual*

Internetdan foydalanishning sotsialogik tahlili, internetning jamiyatga, siyosiy jarayonlarga, iqtisodiy yangiliklarga, ijtimoiy taraqqiyotga va inson huquqlariga olib keladigan ta'sirini tahlil qilishga yordam beradi. Bu, internetning ko'plab sohalari bo'yicha tahlilni o'z ichiga oladi, shu jumladan, internetning siyosiy guruhlariga, fuqarolarga va madaniy diskurslarga olib keladigan ta'sirini o'rganishni o'z ichiga oladi. Internetdagi sotsialogik tahlil, internet tashqi va ichki xavf qarashlarini tahlil qilishga yordam beradi. Bu, internetdagi siyosiy, iqtisodiy va jamiyatiy faolliklar bilan bog'liq xavf va tartibsizliklarni tahlil qilishni o'z ichiga oladi.

Internet bu – hozirgi zamon talabidagi yagona ommabop kopyuter taqmog'i hisoblanib, bizga barcha sohalarga oid noaniq ya'ni ongimizga mavhum bo'lgan tushunchalar haqida ochiq, oddiy va ravon ma'lumot beruvchi axborot manbaidir.

Internet tarmoqlarida: Google, Yahoo, Ref.uz singari yana boshqa nomlar bilan ataluvchi qidiruv tizimlari mavjud.Yuqoridagi qidiruv dasturlari haqida batafsil va umumiy ta'rif berishda ularni biror bir tizim orqali masala:Google

tizimini tushintirish maqsadga muvofiq bo'ladi. Bu kompaniya internetdagi yetakchi qidiruv tizimi hisoblanadi. Dunyo bo'ylab tarmoq foydalanuvchilarining o'ntadan yettitasi u yoki bu ma'lumotlarni toppish ilinjida aynan mana shu saytga murojat qilishadi. Tizim har kuni 50millionga yaqin so'rovlar qabul qilinadi. Sakkiz milliardlab veb-sahifalarni identifikatsiya qiladi U 101 ta tildagi axborotni izlab topishi mumkin. Keyingi yillarda butun dunyo internet foydalanuvchilari orasida keng ommalashib borayotgan *Google tizimi 1998-yil* sentyabrda ishga tushgan. Hozirda bu kompaniyaning qidiruv tizimlaridan tashqari yana bir qator foydali va qulay xizmatlari mavjud va ular soni ortib bormoqda.

Internet butun dunyo bo'ylab ko'plab odamlar uchun ajralmas vositaga aylandi. Bu foydalanuvchilarga ma'lumotlarga kirish, butun dunyo bo'ylab odamlar bilan muloqot qilish va turli vazifalarni osonlik bilan bajarish imkonini beruvchi o'zaro bog'langan kompyuterlarning keng tarmog'idir^[1]. Ushbu maqolada biz Internetning foydaliligi va hayotimizni qanday o'zgartirganini o'rganamiz.

Internetning eng muhim afzalliklaridan biri bu juda ko'p ma'lumotlarga kirishni ta'minlash qobiliyatidir. Bir necha marta bosish orqali biz deyarli har qanday savolga javob topishimiz mumkin. Individual loyihasi bo'yicha izlanishlarmi yoki kechki ovqat uchun retsept topishmi? Hozirgi kunda Internet barcha yoshdagi odamlar uchun qimmatli manbaga aylandi. Ko'plab kompaniyalar onlayn savdolar mavjud bo'lib, mijozlarga o'z uylaridan turib xarid qilish imkonini beradi. Bu nafaqat xaridlarni yanada qulaylashtirdi, balki korxonalar uchun yangi bozorlarni ham ochib berdi. Ko'pgina kichik biznes korxonalari. Internet taqdim etgan imkoniyatlar tufayli o'sish va rivojlanishga muvaffaq bo'ldi. Bundan tashqari, Internet bizni hozirgi voqealardan xabardor bo'lishni osonlashtirdi. Onlayn axborot manbalari bilan biz mahalliy, milliy va xalqaro yangiliklardan istalgan vaqtda va istalgan joyda xabardor bo'lishimiz mumkin. Bu odamlarning atrofdagi dunyodan xabardor bo'lishini va kerak bo'lganda harakat qilishni osonlashtirdi. Internet ma'lumotlarga kirishni ta'minlash bilan bir qatorda

¹ <https://srcyrl.dm-gfilter.com/news/the-usefulness-of-the-internet-73111516.html>
www.tadqiqotlar.uz

bir-birimiz bilan muloqot qilish usulini ham inqilob qildi. Elektron pochtdan lahzali xabar almashishgacha, ijtimoiy tarmoqlardan video konferensiyagacha, Internet butun dunyo bo'ylab odamlar bilan bog'lanishni har qachongidan ham osonlashtirdi. Smartfon yoki planshetlarimizni bir necha marta bosish orqali biz yaqinlarimiz bilan aloqada bo'lishimiz, hamkasblarimiz bilan hamkorlik qilishimiz va yangi do'stlar orttirishimiz mumkin. Bundan tashqari dunyo bo'ylab eng so'nggi yangiliklarni olishimiz mumkun. Masalan, qaysidir mamlakatda urish yoki fojiiyalar haqida ma'lumotlarni olishimiz mumkin.

Ta'lim oluvchilariga internetning asosiy foydasi – ta'lim bo'yicha ma'lumotlarning mavjudligidir. Ma'ruzalar yozish, ijodiy ish uchun materiallarni topish ancha osonlashdi. Lekin, shu bilan birga, ayni paytda tayyor mahsulotlarning massiviga kirish va uy ishi ochildi, bu esa ta'lim oluvchilarning ijodiy salohiyatini pasaytiradi. Bundan tashqari, ijtimoiy tarmoqlarning paydo bo'lishi haqiqiy dunyodan muloqot virtualga aylantirilganiga olib keldi. Internetning eng katta muammosi - bu bolalarga o'zlarining ruhiyatini to'liq rivojlanmaganligi sababli, u giyohvandlikka sabab bo'ladi. Hozirda internetda har xil o'yinlar yoshlarning ongini zaharlayapdi. Zamonaviy yoshlar butun dunyo bo'ylab o'z hayotlarini tasavvur qilish qiyin. Internet har bir inson, muassasa va korxonaga hayotiga qattiq kirishdi. Hatto bolalar ham internetni hayotning muhim qismini hisoblashadi^[2].

O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senati 2022-yil 4-fevralda internet jahon axborot tarmog'ida yoshlar va voyaga yetmaganlar uchun milliy kontentni rivojlantirish, ularning ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish madaniyati va zararli axborotdan himoya qilish masalalari yuzasidan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga yuborilgan parlament so'roviga berilgan javobni ko'rib chiqib, bu borada muayyan ishlar amalga oshirilganini qayd etadi. Internet jahon axborot tarmog'i orqali yoshlarning hayotiga xavf solayotgan, ularni ongiga salbiy ta'sir qiluvchi axborot xurujlarining oldini olishga qaratilgan ijobiy ishlar olib borilgan. Yoshlarni, ayniqsa, bolalarni zararli axborotlardan himoya qilish, shu sohadagi

² [https://uz.tierient.com/internetning-foydasi-va-zararlari/
www.tadqiqotlar.uz](https://uz.tierient.com/internetning-foydasi-va-zararlari/www.tadqiqotlar.uz)

munosabatlarni tartibga solish maqsadida O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 08.09.2017 yildagi O'RQ-444-son Bolalarni ularning sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi [Qonuni](#) qabul qilindi. Qonun bilan axborot mahsulotlarini yosh toifasi bo'yicha tasniflash va har qanday axborotni O'zbekiston Respublikasi hududida tarqatish vaqtida tegishli yosh toifasini joylashtirgan holda tarqatish masalasi belgilab berildi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 5-sentabrdagi "Butunjahon Internet tarmog'ida axborot xavfsizligini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 707-sonli [qarori](#) bilan veb-sayt va (yoki) messenjer sahifasi egasi, blogerga O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi bilan tarqatilishi taqiqlangan axborotni olib tashlash to'g'risida xabarnoma yuborish tartibi joriy qilingan^[3]. Taqiqlangan axborot mavjud bo'lgan Internet tarmog'i axborot resurslarini aniqlash maqsadida Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligining Ommaviy kommunikatsiyalar masalalari bo'yicha markazi tomonidan qonunchilikda belgilangan tartibda Internet tarmog'i resurslarining monitoringi yuritiladi.

Internet foydalanishning salbiy jihatlari ham bor. Bu ommaviy kommunikatsiya turi dastlab paydo bo'lganda, aksariyat ishlarning elektron shaklga o'tishi oqibatida ko'plab ish o'rinlari boy beriladi, degan xavotirlar bo'lgan. Chunki internetdan oldin bu ishlar qog'ozlar orqali yoki ofis-idoralarda ishchi-xodimlar qo'li bilan amalga oshirilardi. Ammo internetning iqtisodiyot uchun, kompaniyalar uchun keltirgan ulkan foydasi bu xavotirlarni yo'qqa chiqardi. Endigi asosiy xavotir va tahdid internetda shaxsiy va biznes ma'lumotlarini almashishning qanchalik xavfsiz ekani haqida bo'lmoqda. Xavotirlar shu darajada oshdiki, hatto hukumatlar internet tahdidlarining oldini olish uchun ko'proq e'tibor va resurslar ajratmoqda. Kiber xuruj va kiber urush degan atamalar paydo bo'ldi. Bugungi muloqotimizda biz shu keng mavzuning oddiy internet foydalanuvchilariga tegishli bo'lgan qismiga, ya'ni internetda shaxsiy ma'lumotlar daxlsizligini ta'minlash yo'llariga e'tibor qaratamiz. Internetda

³ <https://lex.uz/docs/-6063181?otherlang=www.tadqiqotlar.uz>

foydal<https://uz.tierient.com/internetning-foydasi-va-zararlari/> anuvchilar uchun eng katta tahdid ularning shaxsiy ma'lumotlari boshqalarning qo'liga tushishi yoki oshkor qilinishi xavfi hisoblanadi. Biz onlayn xizmatlardan foydalanganimizda, ijtimoiy tarmoqlar yoki elektron pochta orqali muloqot qilganimizda ko'plab shaxsiy ma'lumotlarimizni internetga kiritamiz. Bular shaxsiy suratlar, bank yoki moliya ma'lumotlari, sog'liqqa oid ma'lumotlar, do'stlarimiz bilan o'zaro maxfiy yozishmalarimiz yoki email va ayrim saytlarga kirish uchun ishlatiladigan login va parollar bo'lishi mumkin. Odatda, bu ma'lumotlarning xavfsiz saqlanishini onlayn xizmatni taqdim etuvchi saytlar ta'minlaydi, ammo shunday holatlar ham bo'ladiki, bu ma'lumotlaringiz istalmagan uchunchi bir tomon qo'liga o'tib qolishi va ular bu ma'lumotlardan g'arazli maqsadlarda foydalanishi mumkin.

Hukumat idoralari ham noqonuniy faoliyat bilan shugullanuvchi shaxslarni topish uchun internetdan keng foydalanmoqda. Agar shubhali yoki bahsli sayt va onlayn resurslardan foydalansangiz va ulardan qanday xavfsiz foydalanish yo'llarini bilmasangiz, hech qanday jinoyat sodir qilmagan taqdiringizda ham, xavfsizlik idoralari e'tiboriga tushib qolishingiz mumkin va bu siz uchun istalmagan noxushliklarni keltirib chiqarishi mumkin.

Internet xavfsizligi nima uchun kerak deb o'ylarsiz? Yuqorida tilga olingan noxush holatlarning oldini olish uchun internetdan xavfsiz foydalanish yo'l-yo'riqlarini bilish kerak. Virus va zararli dasturlar hujumidan saqlanish uchun, odatda, maxsus himoya dasturlaridan foydalaniladi. Ammo bu kabi tahdidlarga qarshi eng yaxshi himoya vositasi – internet gigienasiga rioya qilishdir. Ya'ni, internetdan to'g'ri foydalanish qoidalarini bilsangiz va shubhali manbalarni ishonchli saytlardan farqlay olsangiz hamda ularga duch kelganda nima qilish lozimligini bilsangiz, kiber xurujlar qurboni bo'lishingiz ehtimoli juda kam. [4]

Internetdan foydalanish zararlari. Internetni foydalanishning asosiy zararlaridan biri vaqt va energiya sarflanishi. Insonlar internetda qanchalik vaqtingizni yo'qotishiga qarab, boshqa faoliyatlar uchun zarur vaqt ajratishini unutishadi.

⁴ <https://www.texnoman.uz/post/internetdan-xavfsiz-foydalanish-yollari.html>
www.tadqiqotlar.uz

Internetda o'z vaqtinigizni ko'p yo'qotishingiz mumkin, chunki ko'p foydalanuvchilar o'z vaqtlarini internetda sarflaydilar. Internetda foydalanuvchilar shaxsiy ma'lumotlari yoki identifikatsiya ma'lumotlarini xavfsizlik xavfi bor. Zararli dasturlar, viruslar va faqat boshqa odamlar uchun xavf ko'rsatish mumkin. Uzoq muddatli internet ishlanishi asosiy kasalliklar, uning o'rtasidagi sodir bo'lishi, telefonda yoki kompyuterdagi ko'p vaqtini o'tkazish o'zi o'rtasidagi jismoniy va rohat muammo bo'lishi mumkin. Internet xavfsizlik muammolari, yolg'onlik va qattiq fayllar o'rniga tushish muammolariga sabab bo'lishi mumkin. Internetda ko'p ma'lumot borligi tufayli, haqiqiy va yolg'on ma'lumotlarni ayrimlash osonlikka olib kelishi mumkin. Internetda shaxsiy ma'lumotlaringizning narxi bo'lishi mumkin, shuningdek, qat'iy ko'p xavfli mavzularni o'rganishingiz mumkin. Internet ijtimoiy aloqalarni buzishga olib kelishi mumkin, bu esa real dunyoda o'zaro munosabatlarning kamayishiga olib kelishi mumkin. Internetni o'z vaqtinigiz, o'zgartirilgan jismoniy muammoatlaringiz va shu muammoatlarga qarshi turishni olib kelishi mumkin. Bu esa, konsentratsiya ko'payishi, qulaylik yo'qishi va uning o'rtasidagi yuqori stres darajasiga olib kelishi mumkin.

Shuni ta'kidlash mumkinki, internetdan foydalanishning o'ziga xos bo'lgan afzalliklari bilan birga zararlarini e'tiborga olish zarur. Bunday zararlarini kamaytirish va oldini olish maqsadida ilmiy izlanishlar olib borish zarur deb hisoblayman.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. <https://srcyrl.dm-gfilter.com/news/the-usefulness-of-the-internet-73111516.html>
2. <https://uz.tierient.com/internetning-foydasi-va-zararlari/>
3. <https://lex.uz/docs/-6063181?otherlang>
4. <https://www.texnoman.uz/post/internetdan-xavfsiz-foydalanish-yollari.html>